

6. Juzwa, U. The inflection of ellipsis and its antecedent – the minimalist account / J. Juzwa // *Linguae Mundi*. – 2005. – № 2. – S. 69–76.
7. Uniszewska, A. The nature of linguistic processes determining the applicability of nominalizations applied to strings NP-COP-AP / A Uniszewska // *Glottodidactica*. – 2001. – Vol. 29. – P. 139–147.
8. Vychodilov, Z. Elipsa jako jeden ze způsobů nepřímého vyjadřování obsahových prvků v jazyce / Z. Vychodilov, R. Zimek ; Masarykova univ. – Olomouc, 1988. – 231 s.
9. Winkler, S. Ellipsis and focus in generative grammar / S. Winkler. – Berlin; New York : Mouton de Gruyter, 2005. – 295 p.
10. Zhang, N. N. The syntax of English comitative constructions / N. N. Zhang // *Folia Linguistica*. – 2007. – Vol. 41, Iss. 1/2. – P. 135–169.

Чарнаков Д. Ю. (Мінск, Беларусь)

АСАБЛІВАСЦІ ВЕРСІФІКАЦЫІ ТАНКА І ХОКУ ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Навук. кіраўн. – Т. П. Хоміч, канд. філалаг. навук, дац.

Сярод паэзіі Усходу сваёй мастацкай вартасцю выдзяляюцца такія жанравыя формы як хоку і танка, што набылі ў сучаснай беларускай паэзіі асаблівае месца. Танка – японская вершаваная форма, якая страфічна і кампазіцыйна падзяляецца на дзве часткі: першае трохрадкоўе даўжынёй адпаведна 5-7-5 складоў, другое двухрадкоўе па 7 складоў кожнае. Танка разам з іншымі цвёрдымі формамі вершаскладання была ўпершыню ўведзена ў беларускую паэзію М. Багдановічам [3, с. 16]. Чатыры вершы пад назвай «Японскія» ўвайшлі ў цыкл «Песні» (1927). На думку даследчыка Кэна Сібаты [7], у адрозненне ад рускіх аўтараў таго часу (Д. Святаполка-Мірскага, В. Брусава) М. Багдановічу ўдалося дасягнуць вершаванай формы, падобнай да сапраўдных японскіх вершаў, што выяўляецца ў захаванні фармальных сродкаў, наяўнасці слоў-сімвалаў пэўнай пары года: «Мілая, згадай: / Веяла цёплай вясной, / І вішні цвілі. / Калыхнуў я галіну, – / Белы цвет асыпаў нас»; «Дзіўна кволья, / Ірдзяныя, жоўтыя, / Сіняватыя / Лісточкі асеннія / Крыюць ядвабам шляхі» [2, с. 395].

Беларуская танка на сучасным этапе характарызуецца разнастайнай тэматыкай. Напрыклад, Н. Гілевіч у творы 2000-х гг. увасабляе думкі пра волю, закранае праблему бессмяротнасці мовы, рэфлексуе над пытаннямі жыцця і смерці і інш. Паэт захоўвае прыняты ў японскай лірыцы паказ пачуццяў, адчуванняў праз прыроду. Так, праз дажджлівае надвор'е аўтар адлюстроўвае асабісты стан успамінаў: «Дождж калыхнуў / Яблыныцы каля ганку / Штось шэпча. І мне / Ня хочацца ў хаце пачаць – / Наўспамінаюся хоць» [4]. Н. Гілевіч выкарыстоўвае нетрадыцыйны для танкі зварот у мінулае: «Памяць маленства: / Над чорным полем – імжа. / Садгнуўшыся ў крук, / Грэбае мама ральлю / І кідае ў кош бульбу» [4]. Пры гэтым паэт трыбава ўсіх вершаваных формах прытрымліваецца будовы ў 31 склад.

У зборніку танка і хоку У. Сіўчыкава «Высакосны год» (2014) працягнуты традыцыйны падзел на поры года, што адлюстравана ў назвах адпаведных раздзелаў. На аснове прыроднага кампанента паэт стварае асацыятыўна-эмацыянальныя замалёўкі адметных штодзённых абставін: «Белыя перлы / ружовымі сталіся / ў сонечных промнях: / на парэчках зіхацяць / кроплі грыбнога дажджу» [8]. У. Сіўчыкаў закранае пераважна быццё ў гарадскім асяроддзі. У яго творах захавана складовая будова, але назіраецца і адступленне ад традыцыйных японскіх вобразаў, здзяйсняецца пераход да ўласнага культурнага матэрыялу, вобразаў беларускай рэчаіснасці: «Заслаўскі кірмаш / віруе гаманліва. / Дзеся непаладзёк. / сном тысячагадовым. / забылася Рагнеда» [8].

На аснове прынцыпаў усходняга вершаскладання ў пачуццёва-эмацыянальнай форме У. Сіўчыкаў увасабляе імклівы бег жыцця, няспынную змену пораў года і разам з тым моманты вечнага, што паўтараюцца з года ў год (прыродны кругаварот).

Усё часцей сучасныя паэты ўнікаюць строгай адпаведнасці будове 5-7-5-7-7 складоў. Так, А. Арашонак у зборніку «Сэр'ю» (2008) не прытрымліваецца класічнага памеру танкі. Сустрэкаюцца самыя розныя камбінацыі колькасці складоў: «У восеньскім садзе (6) / Яблык апошні шукаем (8) / між апалага лісця. (7) / Знаходзім наш успамін – (7) / мячык з анучы (5)» [1, с. 16]. Вершы паэта прасякнуты тужлівым настроём, прысутнічае матыў адзіноты, смерці родных: «Па дарозе ў вечнасць / сыходзіць радня. / Свечкі гараць у царкве. / Зоркі на небе пахнуць ладанам, / На зямлі застаўся толькі я» [1, с. 17]. Эмацыянальныя перажыванні выяўляюцца праз з'явы прыроды. Напрыклад, сям адзіноты падкрэсліваецца замалёўкай ціхага вечара, гукамі кроплі: «Ціхім вечарам / пачуў за вакном крокі, / Выглянуў, мо сяброў? / Проста кроплі з надзеі бэшні / падаюць у цэбрык пусты» [1, с. 18]. Нягледзячы на неадпаведнасць фармальнаму выражэнню вершаванай формы, А. Арашонак набліжаецца да японскага разумення танкі праз выкарыстанне прыроднага наваколля для перадачы душэўнага стану, філасофскага асэнсавання жыцця. Для вершаваных форм паэта, як і для японскіх танкі, характэрна імкненне да вобразнай прастаты, яны прасякнуты сумнай атмасферай, для большасці характэрны глыбокі падтэкст.

Такім чынам, пры напісанні танкі пераважная большасць беларускіх пісьменнікаў імкнулася захаваць фармальныя паказчыкі жанру. Выкарыстоўваючы паняцці японскай культуры, паэты паступова пераходзяць да адлюстравання ўласнай мадэлі светаадчування на аснове славянскай рэчаіснасці. Пры гэтым у частцы пяцірадкоўяў поўнаасцю адмаўляецца паказ прыроды, сцвярджаюцца новыя, спецыфічныя для тлумачэння думкі, паняцці. Шэраг танак працягвае японскія прынцыпы вершаскладання, што выражаецца ў паказе зменлівага ў яго вечнасці, у любованні простымі, будзённымі рэчамі, у лёгкім суме праз хуткаплыннасць часу, у недаказанасці і інш.

Вялікую папулярнасць у сучаснай паэзіі набыла і хоку, што складаецца з адной ці некалькі фраз, якія рэалізуюцца ў 17 складах, падзеленых на 5-7-5 складоў у радку. У беларускую паэзію гэту жанравую форму ўвёў Р. Крушына, хоку якога па фармальных прыметах адпавядаюць японскім канонам: «Моцная любоў – (5) / Не толькі ахвярнасць, боль, (7) / Але і трыумф (5)» [6]. Аднак, нягледзячы на майстэрства паэта, яго творы не адносяцца да класічнага японскага трохрадкоўя праз адсутнасць суаднесення чалавека (аўтара), яго ўнутранага свету з прыродай [3, с. 16].

Складовая структура хоку М. Танка, які таксама звяртаўся да ўсходняга трохрадкоўя ў зборніку «Еггата» (1996), неаднастайная: «Неразлучнымі (5) / толькі пакінуў нам Буда (8) / Жыццё і Смерць (4)» [9, с. 317]. Хоку паэта грунтуецца на вобразах як уласцівых японскай паэзіі (Буда, гара Фудзіяма, сакура, дракон), так і неўласцівых (нірвана, Кэаркс), рэаліі ж беларускай рэчаіснасці аўтар наогул не выкарыстоўвае. Хоку М. Танка глыбока філасофскія. Аўтар разважае пра сутнасць жыцця і смерці, чалавечыя памкненні, а таксама знаходзіць радасць у простых рэчах, напрыклад, пачуццёва-асацыятыўна раскрывае чароўнасць звычайнага прадмета, момант, знаёмы, напэўна, кожнаму чалавеку: «Набыў ракаўку. / Цяпер я – не самотны. / Гавару з морам» [9, с. 318]. Вершы маюць атмасферу лёгкага суму, медытатыўнасці, неканчатковай спазнанасці, што таксама яднае іх з японскім арыгіналам.

Адаленне ад устаноўленых правіл хоку назіраем таксама ў зборніку беларускіх паэтаў «Круглы год» (1996). Аўтар прадмовы У. Адамчык дае падрабязнае вызначэнне кананічных патрабаванняў да гэтай японскай формы верша, і ў той жа час, сам адзначае, спасылваючыся на змены ў ладзе і якасці жыцця сучаснага чалавека, што новы час чакае адпаведных паэтаў і сваіх канонаў хоку [3, с. 16–17].

Хоку А. Антонова, У. Арлова, А. Глобуса, М. Клімковіча, У. Сіўчыкава, У. Сцяпана, М. Шайбака, В. Шніпа, змешчаныя ў кнізе, нягледзячы на асобныя выпадкі несупадзення колькасці складоў, у большасці ўяўляюць сабой прыклады кананічнай будовы дадзенага жанру. Паэты імкнучыся захаваць традыцыйнае для японскай паэзіі адлюстраванне адзіства жыцця прыроды і чалавека на фоне кругавароту пароў года. Аднак сустракаюцца вершы, якія не зусім адпавядаюць японскім канонам па змесце: «Доўга прымерваў / руды, вялікі шинэль... / Сябе не пазнаў» [5] (У. Сцяпан); «Паліклініка... / У стомленых паглядах – / цяжар чакання» [5] (У. Сіўчыкаў). Сярод «прыродных» хоку ў зборніку «Круглы год», можна выдзеліць вершы, якія маюць «сезонныя» словы кіго або выразы, якія паказваюць на пэўную пару года. Пры гэтым хоку грунтуецца на вобразах беларускай прыроды. На адпаведны перыяд года ўказваюць, напрыклад, такія словы, як вясна, восень, вясновы ранак, зімовае поле, жнівень, люты і пад., а на здагдлівасць чытача разлічаны словы ці выразы: дзьмухаўцовы пух, конікі звяняць, белая вшнія, каштаны на асфальце, шэрая трава, голае дрэва, першы снег і пад. Для актывізацыі асацыятыўнага мыслення, пачуццёвага ўяўлення аўтары выкарыстоўваюць шматлікія каларонімы (жоўтыя зоры, зялёны вецер, ліловы лёд, празрыста-шэры цень, чорныя слёзы, каляровае паветра, блакітны ранак, жоўтыя аблокі і інш.), а таксама дазваляюць адчуць створаную атмасферу пры дапамозе свету пахаў (хваёвы водар, духмянасць травы і бэзу, атрутны водар магноліі, салодкі ліпавы дух, хлебны пах клёну і інш.) і гукаў (гудзенне мора, рыпяць таполі, з трэскам падае яблык, конікі звяняць, рыпяць арэлі, вітае рэха і г.д.).

У цэлым зборнік «Круглы год» можна падзяліць на некалькі кірункаў: хоку філасофскай скіраванасці, звязаныя з асэнсаваннем жыцця, месца чалавека ў ім, з хуткаплыннасцю часу: «Пакінуты дом, / ці будзеца новы? / Шарая гадзіна» [5] (М. Шайбак); і хоку, звязаныя з пейзажнымі замалёўкамі, праз якія аўтар адлюстроўвае свой душэўны стан, часта характэрны для большасці людзей: «Утульны дворык... / Першыя кроплі дажджу – / пахне асфальтам» [5] (У. Сіўчыкаў). Разам з тым, беларускія паэты сучаснасці імкнучыся спасцігнуць у сваіх хоку філасофію, уласціваю японскаму светаадчуванню: прастату, шматзначнасць вобразаў, ідэйную глыбіню, умённе трапна падмячаць дэталі рэчаіснасці ў іх вечнай зменлівасці.

Такім чынам, у хоку сучасных беларускіх паэтаў, як і ў танка, назіраецца пэўны адыход ад кананічнай будовы і зместу, што тлумачыцца перш за ўсё рознай арганізацыяй літарна-гукавой сістэмы, а таксама значным адрозненнем славянскага і японскага менталітэту і светапогляду. Аднак па сваёй сутнасці, нягледзячы на перанос вобразаў у рэчышча беларускай прыроды, беларускія хоку і танка захоўваюць прыклады філасофіі адпаведных усходніх трохрадکوўяў.

ЛІТАРАТУРА

1. Арашонак, А. Сэнр'ю : сэнр'ю, танка, кароткая проза / А. Арашонак. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2007. – 132 с.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – 2-е выд. – Мінск : Беларус. навука, 2001. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя наметы. – 752 с.
3. Барадзіна, Г. А. Традыцыі японскага вершаскладання ў творчай спадчыне Максіма Танка і іншых паэтаў / Г. А. Барадзіна // Сёмыя Танкаўскія чытанні: да 95-годдзя Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка : зб. навук. арт. / Бел. дзярж. пед. ун-т; рэд. кол.: Г. Я. Адамовіч, Д. В. Дзядко, А. У. Жардзецкая і інш.; адк. рэд. Ф. С. Шумчык. – Мінск, 2010. – С. 16–18.

4. Гілевiч, Н. Па чужых узорах. Танка і гексаметры [Электронны рэсурс] / Н. Гілевiч // Дзеяслоў. – Рэжым доступу: <http://dziejaslou.by/old/www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/Gilevich102ec.html?OpenDocument>. Дата доступу: 20.03.2018.
5. Круглы год. Хоку беларускіх паэтаў [Электронны рэсурс] / У. Адамчык [і інш.]. – Рэжым доступу: <https://www.litmir.me/br/?b=597932>. – Дата доступу: 16.03.2018.
6. Крушына, Р. Хай-кай [Электронны рэсурс] / Р. Крушына. – Рэжым доступу: <http://karotkizmest.by/belaruskaya-litatura/rygor-kruшына/rygor-kruшына-хай-кай.html>. – Дата доступу: 06.03.2018.
7. Сібата, К. Вершы Максіма Багдановіча як «япанізм» у беларускай літаратуры [Электронны рэсурс] / К. Сібата // Электронная бібліятэка БДУ. – Рэжым доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream>. Дата доступу: 20.03.2018.
8. Сіўчыкаў, У. Рэсурсны код : хоку і танка [Электронны рэсурс] / У. Сіўчыкаў. – Рэжым доступу: http://kamunikat.org/usa_knihi.html?pubid=4247&lang=EN. – Дата доступу: 25.04.2018.
9. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 6 : Вершы (1983–1995). – 2008. – 454 с.

Шабовіч М. В. (Мінск, Беларусь)

АКАЗІЯНАЛЬНЫЯ ЛЕКСЕМЫ Ў КНІЗЕ ПАЭЗІІ РЫГОРА СІТНІЦЫ «ТОК»

У гэтым годзе пабачыла свет кніга самабытнага беларускага мастака і паэта Рыгора Сітніцы «Ток» [2]. Кніга цікавая і мастацкімі знаходкамі, і афармленнем, і далікатным абыходжаннем з мовай, якая ў паэта натуральная, пывучая, ёмка, сакрацітая, нібы падслуханая ў народа. Што дзіўна, паэт не так часта звяртаецца да індывідуальнай словатворчасці, відаць, лічачы, што беларуская літаратурная мова і без таго можа дакладна перадаць назвы прадметаў, якасцей, дзеянняў і іх адценні. Тым не менш, намі адзначана пэўная колькасць аўтарскіх лексем, на якіх мы і спынімся ў дадзенай працы.

З аказіянальных назоўнікаў звяртаюць на сябе ўвагу найперш лексемы першаснежка, яблыкапад і дзіваловы: А я вышняя цішаю верш гэты вышыю, Першаснежкам журбу сваю зацешу... [2, с. 116]; Давай загадаем наіўна пад яблыкапад, *Каб некалі зноўку нам разам вярнуцца сюды* [2, с. 9]; Урастаючы ў час і ў зямлю, Ён забыўся, як некалі чуў Дзіваловы кахаю, люблю... Дзеясловы жадаю, хачу... [2, с. 34]. Калі першыя два словы ўтвораны складана-нульсуфіксальным спосабам, то апошнія – шляхам зрашчэння на ўзор назоўніка дзеясловы. Не выпадкова аўтар ужывае побач і гэтую лексему, чым актуалізуе дэрывацыйную структуру наватвора. У прыведзеным кантэксце згаданы назоўнікі сваёй семантыкай набліжаюцца да антонімаў. Што да лексемы яблыкапад, то варта зазначыць, што яна не новая ў паэтычным маўленні. Прынамсі, у рускай паэзіі яе ўжываў Андрэй Вазнясенскі: Яблоки падали. Плакали лабухи. Яблоко было – греби лопатой! Я на коленах брал эти яблоки яблокопада... Я хохотал под яблокопадом [1, с. 146]. З беларускіх паэтаў яе выкарыстоўвалі К. Камейша, А. Каско, В. Аксак і інш.

Вельмі часта аўтар звяртаецца да лексемы відзежа, якая хутчэй дыялектная, чым аказіянальная: Але вярэдзяць памяць колішніх дзён відзежы... [2, с. 22]; Хоць у відзежах шчаснай даўніны Не адшукаць таго, што час панішчыў... [2, с. 27]; І як відзежа – сон мільгне, і праміне Усё, што я пражыў, што пражыло мяне... [2, с. 67]; Хто мы ёсць цяпер – жыхары відзеж... [2, с. 86]; Бо куды і навошта – у ноч, у відзежу, у *дым?*.. [2, с. 137]; І, як рэха нашай атлантыды, Праплывуць відзежы дарагія... [2,